

LÉPÜNK EGYET

Pass Andrea: Eltűnő ingerek – és más színdarabok

Pass Andreát a legjobb kortárs drámaíróink között tarthatjuk számon. Darabjaiban (és rendezéseiben) tökéletes elegyet alkot a diákszínházszók szellemes frissessége, a színházi neveléssel foglalkozó műhelyek lényeglátó problémaérzékenysége és a kanonizált alkotók megbízható profizmusa.

Az első kötetes szerző hiteles és gördülékeny dialógusokban bővelkedő drámáinak alappillérei az emberi kapcsolatok, ezek közül pedig kiemelt szerephez jut az aprólékosan, érzékenyen és sokszínűen ábrázolt gyerek–szülő-viszony. A jelenetek többségében nem a klasszikus, gondoskodó édesanya/édesapa és gondtalan gyermek közötti, gyakran magától értetődőnek tekintett kapoccsal találkozunk; Passt jobban érdeklik az összetettebb, árnyaltabb, kölcsönös függésen alapuló viszonyrendszerek. A kötetnyitó *Napraforgóban* a kisiskolás Janka családjának hétköznapijaiba látunk bele, ahol az anya súlyos személyiségzavarral küzd. Az ebből adódó váratlan, kínos, esetenként veszélyes helyzetekben a tízéves lánynak kell a felelősségteljes felnőtt szerepébe helyezkednie. A címadó *Eltűnő ingerekben*, amely a kötet öt szövege közül a leginkább formabontó és nagyszabású, a tizenöt éves Nóri hirtelen megszakadó lázadását követhetjük nyomon: a darab elején menekül az őt elhalmozó, fullasztónak érzett apai szeretet elől, és igyekszik mindent a szülei ellenében csinálni, ám az apa (Endre) agyvérzését követően egyik pillanatról a másikra felcserélődnek a szerepek. Onnantól a bűntudatával küzdő tinédzser keresi szüntelenül a haldokló apja társaságát, és próbál erején felül gondoskodni róla. Az idősíkok, terek és tudatállapotok egymásra vetítésével is kísérletező *Eltűnő ingerek* egyetlen (instrukciókban jelzett) színpadképpel és néhány mondattal képes ábrázolni a pontszerűen bekövetkező felnőtté válást:

A színpad elején, a nézőknek háttal áll Endre, egy székre kapaszkodik. A lengőajtó előtt áll Vera [Nóri barátnője] és Nóri, de ahogy lassan előresétálnak, fokozatosan eltávolodnak egymástól. Közben Vera beszél, Nóri az apukájával gyakorol járni.

VERA Az a köcsög Gidófalvi megérezte, hogy cigiztem. Mondtam neki, hogy rám fújták a füstöt a vécében, de nem hitte el. Rá kellett lehelnem. Ekkora egy perverz állatot.

NÓRI (Endrének) Lépjünk egyet.

Mint a fenti két példából is látszik, Pass visszatérő témája a betegség, amely (mentális zavar formájában) már a *Napraforgóban* is a cselekmény központi elemeként van jelen, de az

Selinunte Kiadó
Budapest, 2021
304 oldal, 3400 Ft

*Eltűnő ingerek*ben egyenesen szövegszervező poétikai eszközzé válik. A dráma mondatait és gondolatmenetét helyenként az agyvérzést elszenvedő férfi tudatállapota és speciálisan hiányos szókinccse strukturálja. A *Kő, papír, olló*ban a cselekmény háttérben tűnik fel és válik egyre nyilvánvalóbbá az érettségi előtt álló Nati étkezési zavara.

A kötet írásai a gyerekeket és a kamaszkor különböző fázisaiban élni kényszerülő fiatalokat állítják a középpontba. Hollywoodi terminológiával *coming-of-age* történeteknek nevezhetnénk őket. A családi tragédiák és törések (betegség, szülő halála, válás) hatására hirtelen véget érő gyermekkor ábrázolása mellett a hétköznapi, ártalmatlanabb, de korántsem problémátlan kamaszkori sorsfordító eseményeket is értőn elemzik a szövegek. A PanoDráma színházi nevelési csoportjának írt *Más nem történt* (többek között) a szüzettség elvesztését, az osztálytermi előadásnak készült *Kő, papír, olló* pedig a pályaválasztás nehézségét tárgyalja. Az *Eltűnő ingerek*ben apját idő előtt elveszítő Nóri esetéhez hasonlóan az *Ujvilág* Katájának kamaszkori lázadása is zavarba ejtő hirtelenséggel szakad félbe. A szülők válása után lakótelepre költöző lány összebarátkozik a szomszédban lakó hungarista fiúkkal, és a hatásukra ő is szélsőjobboldali szölamokat kezd hangoztatni. Amikor már lecserélte a gardróbját, összejött az egyik skinhead fiúval, aktív mozgalmi tevékenységbe kezdett, és még bűnrészessé is vált egy cigány szomszéd súlyos bántalmazásában, akkor ültetik csak le őt a válás után először egy helyiségben tartózkodó szülők, és világo-sítják fel arról, hogy mindketten zsidó származásúak, tehát az újabban hevesen antiszemita Kata is az.

Ebből is látszik, hogy Pass nemcsak hogy nem riad vissza az aktuális és az ország közelmúltját meghatározó társadalmi problémák tárgyalásától, de előtérbe állítja azokat, és dialógust kezdeményez róluk. A rendszerváltás utáni Magyarországon játszódó történetekben megkerülhetlenné válnak a szegénység, a rasszizmus, az erőszak, a kivándorlás és a hatalmi visszaélések kérdései. A *Napraforgó* iskolásainak naponta dönteniük kell, hogy buszjegyet vagy uzsonnát vesznek, egyikük pedig arról számol be, hogy az apja akkora pofont adott neki, hogy kirepült a foga. A *Más nem történt* gimnazista osztályának kusza szerelmi sokszögéből fokozatosan kiemelkedik Flórián, a népszerű, fiatal tanár történetiséje, aki kihasználván a felé irányuló kamaszos rajongást, szexuálisan zaklatni kezdi az osztály két tagját. A darab a traumatikus végkifejlet előtt széles skáláját rajzolja fel a kezdődő nemi élet viszontagságainak és a témát övező kínos jelenségeknek a szülőktől a gyerekeknek ajándékozott *Kis fütyikönyvtől* és *Kis puncikönyvtől* a matektanár által tartott szexuális felvilágosításon át a lánya naplójába beleolvasó anyukáig. A humoros, hiánypótló, fiatalokat vélhetően megszólítani tudó (2015-ös) darabról a *Netflix* kiváló, nagy népszerűségnek örvendő, 2019-ben induló *Sex Education* sorozata juthat eszünkbe.

A kötet szövegei lényegre törően igyekeznek feloldani a generációkon keresztül gyűlő szorongásokból felépült tabukat. A drámák különböző színházi-poétikai eszközökkel tárják a befogadó elé a hétköznapi konvenciók szabályozta kommunikáció során ki nem mondott gondolatokat, ki nem mutatott érzéseket. Visszatérő megoldása a szövegkorpusznak a karneváli helyzetek megteremtése, amelyek során a szereplők néhány pillanatra kiléphetnek a megszabott keretek közül, kibújhatnak a máskor megingathatatlan látszó hierarchia fogságából. Ilyenek a több drámában is megjelenő farsangi multságok, a házibuli, a szilveszter éjjel vagy a szalagavatós műsor. A Pass-drámák szereplőinek fontos önkifejezési formája az írás: fogalmazások, naplórészletek, újságcikkek és blogbejegyzések ékelődnek a dialógusok közé. Nóri iskolai fogalmazásának készül meséje a vadászkuttyáról, aki elveszítette a szaglását (amely a *Napraforgó*ban is megjelenik említés szintjén mint a kreatív Janka egyik szerzeménye), vezérmotívuma lesz az *Eltűnő ingerek*nek. A valóságérzékelését és szókinccsét fokozatosan elveszítő Endre ismert újságíró, akinek cikkeit a betegsége után is idézgetik az ismerősök, orvosok és betegársak. Kata,

aki neofita revizionista buzgalmát szeretné a világ elé tárni, a friss baráti társaságával alapított Újvilág.hu-ra kezd bejegyzéseket írni, és együtt fogalmazgatják a tervezett politikai rendezvényük nyitóbeszédét.

Pass Andrea drámái és előadásai könnyedén teremtenek markáns, otthonos atmoszférát. A rendezőként is tevékenykedő drámaíró légius könnyedséggel illeszti be szövegeibe az éppen ábrázolt évtized (a kilencvenes évek vége/kétezres évek eleje vagy napjaink) tárgyi rekvizitumait és popkulturális utalásait. Az *Eltűnő ingerek* Nórijának és az *Újvilág* Katájának ruhatárában a nagyjából két évtizede divatos *deszkás* stílus elemeivel találkozunk, utóbbi darabban emellett még az akkoriban virágkorát élő skinhead szubkultúra emlékezetes viseletei is kísértenek: a bomberdzseki és a fehérfűzős acélbetétes bakancs. A később játszódrámákban fel-felcsendülnek Lady Gaga vagy Rihanna minden fülbe kéretlenül is bemászó slágereinek refrénjei, és a nagyjából huszonöt évet lefedő korpuszban itt-ott felbukkan egy-egy plüss spongyabob, Avon-katalógus, macifröccs vagy WS Teleshop-reklám. A *Kő, papír, olló* Natijáról sokunknak eszébe jut az a bizonyos osztálytárs, aki mindig odaadta valakinek az ebédjegyét, Tomiról pedig az a jóbarátunk, aki érettségi után kiment dolgozni egy London melletti kisvárosba, és vélhetően azóta is ott van. Ugyanitt a felvi.hu felemlegetése ébreszthet sok mai tizen-, huszon- vagy harmincévesben kínos vagy örömteli emlékeket, illetve tapinthat rá éppen aktuális szorongásokra.

Ezek a gesztusok segítik a befogadót abban, hogy különösebb erőfeszítés nélkül be tudja azonosítani, pontosan mikor játszódik a cselekmény, erős kapcsolódási pontot kínál a bevonni kívánt fiatal nézőknek, olvasóknak, valamint megteremt a nosztalgia irodalmiszínházi nyelvét a rendszerváltás után felnövő vagy akkor született generációk számára. Nem azt látjuk tehát – ellentétben néhány pályatárs életművével –, hogy a szerző görcsösen ragaszkodik saját gyermekkorának díszleteihez, hanem hogy nyitott módon, alaposan feltérképezi más megszólítani kívánt korosztályok tinédzseréveinek szocio-kulturális környezetét is, a végeredmény pedig egy pillanatig sem hat erőltetettnek.

Pass Andrea tehát kortárs szerző a szó legszűkebb és legnemesebb értelmében. Drámái jó érzékkel tapintanak rá a legégetőbb problémákra, és érzékenyen, reflektáltan, a fiatalabb nemzedékeket megszólítva, mégsem didaktikusan tárgyalják azokat. Szereplői árnyaltak, emlékezetesek és hitelesek. Pass drámaíróként és rendezőként azt teszi, amit a mindenkori színháznak tennie kell: a máról szól mai nyelven a mai nézőknek. Színre lépésével mindannyian (nézők, olvasók, a színházi szakma és a kortárs magyar irodalom) *léptünk egyet*. Előre.